

Dům U Zlatého slunce. Mázhausz, který slouží i pro pořádání výstav.

středního úseku nádvorní obvodové zdi do vrstev spáleniště, které se zde uložily v jakémsi starším zahlobeném prostoru. Nesnázi pro výklad je chybějící archeologické vyhodnocení a datace náleзовé situace. Pravděpodobně v reakci na zmíněný požár došlo v předním suterénu podél Říšské ulice k propojení krajních traktů velkým klenutým prostorem. Podobně byla asi až tehdy v dnešním půdorysném rozsahu podsklepena nádvorní část síně. Sklenut byl zřejmě také suterén východního jádra. V jeho jižním čele nalezneme dodatečný průraz vstupu do takzvaných spodních sklepů, jejichž zřizování podle dosavadních poznatků v rámci Plzně lze klást nejloubeji do 16. století. Nadzemní části hlavního (nárožního) domovního jádra byly asi zcela přestavěny a s nimi, s výjimkou přízemí východního traktu, také ostatní nadzemní partie domu. Zachování dispozice se střední vstupní síní v této etapě vyplývá ze sledovaných stavebních situací. Písemné zmínky ukazují, že v 1. polovině 16. století se zde provozovala hostinská živnost. Majitelka Dorota Žáková byla v roce 1530 trestána pro trpění neřádu v domě a při tom jí bylo nakázáno, „aby čeládky neřádné vybyla“; fantazie nám zde zobrazuje hospodu, oživenou pestrou sbírkou lumpů a povětrných žen.

Přímé poznatky o vnějším vzhledu domu v 16. století nemáme. Zejména je toho příčinou přestavba z roku 1777, která starší průčelí překryla novou přízdívkou. Co se pod ní skrývá, není známo. Ze starší fasáda mohla být velice zajímavá, ukázal nálež na hlavním průčelí sousedního domu čp. 170; zanikání pozdně barokní vrstvy zde v 90. letech 20. století odhalilo renesanční fasádu s polychromními malbami stojících či kráčejících figur zhruba životní velikosti, které byly provedeny technikou *al secco* do malovaných čtyřúhelných rámu na hladce utažené omítce.

Výskyt druhotně použitých, kamenicky pojednaných fragmentů portálu v nádvorním průčelí dovoluje uvažovat o možnosti, že podobu domu ovlivnila přestavba ve stylu pozdní renesance, a to s přispěním příslušníků pracovně velmi plodné plzeňské komunity stavitelů a kameníků italského původu. Povaha zbytků portálu naznačuje jeho vznik někdy na přelomu 16. a 17. století. Nemáme jistotu, zda do stejného období náleží poměrně hojný soubor okenních ostění s okrajovou lištou doplněnou obloučkem, uplatňující se ve dvou mírně odlišných variantách, aniž je jasné, zda náležeji k jedné nebo k více stavebním etapám. Takové prvky ovšem na Plzeňsku svým výskytem pokrývají velmi široký interval od pozdní renesance až po konec 17. století. Současně je vybavení domu záklopovými stropy s pohledovými trámy, zdobenými náročnější profilací s takzvaným kolínkovým náběhem, které byly v domě ve značném množství porůznu nalezeny jako materiál druhotně použitý při přestavbě v roce 1777. Jejich bližší dataci však postrádáme. (Stromy pro příbuzně profilované trámy z jiného starého plzeňského domu čp. 138 byly skáceny v rozmezí let 1666-1680.)

Zřejmě již přestavby uskutečněné do konce 17. století měly mimo jiné za následek zmenšení prostoru vstupní síně v přízemí předního domu. Je možné, že už tehdy se hlavní schodiště přesunulo od boku západního hlavního jádra dispozice na protější

stranu síně, k boku jádra východního, tedy zhruba na dnešní místo. V každém případě však přední dům nejpozději v 2. polovině 17. století získal v podstatě dnešní objem. K lepší představě o něm je možné si ještě vybavit hypotetické zděné štíty sedlových střech.

Z písemných pramenů nevyplývá vodítko pro časové zařazení uvažovaných stavebních změn. Jen v rovině spekulace zůstává možný podíl silného investora, jakým se jeví sladovnick Havel Pařil, jenž roku 1561 dům koupil od Doroty Žákové a držel ho až do své smrti asi roku 1619.

Nakolik se tehdejší stavební vývoj dotkl také jižní části domu – západního a jižní křídla, se lze jen dohadovat. Řádkový lomový líc úseku jižní parcelní zdi, zachovaný v suterénu a přízemí, připouští možnost souvislosti s jinak neznámou středověkou zástavbou. V jádře jižního křídla vidíme trojdielnou dispozici, jež do sebe pojala výše zmíněný, domněle středověký fragment a která se stratigraficky jeví jako předchůdce stavu nastoleného přestavbou domu v roce 1777. Od 1. poloviny 17. století je v této poloze písemně doložena existence „domečku“, nejméně od té doby vlastnický svázaného s předním domem. Status svébytné nemovitosti si domeček udržel ještě na začátku 70. let 18. století, kdy dostal své popisné číslo (169), zatímco přední dům měl číslo 170.

Barokní přestavba v roce 1777

Zpracování archivních pramenů z 18. století nepokročilo natolik, abychom se dozvěděli více o okolnostech zásadní, pozdně barokní přestavby domu v roce 1777. Podle stylových znaků se za jejího autora považuje plzeňský stavitel Antonín Barth (1735/6-1813). V několika jiných případech se s jeho tvorbou spojuje užití vysoké nily s konchou jako výrazného architektonického prvku ve střední ose hlavního průčelí, jak je tomu i v našem případě, kde konchu zdobí plošný zlacený reliéf slunce, s nímž je od té doby spojeno pojmenování domu. Snad až tato přestavba výškově sjednotila s předním domem také západní a jižní křídlo, někdejší domeček. V pojednání uličních fasád se uplatňují rokoková schémata. Nádvorní průčelí v obou patrech obíhaly dřevěné pavlače nesené vyřezávanými kozlíky a opatřené zábradlím s prkennými příčkami, jež svým tvarováním připomínaly balustry. Dům dostal vysokou mansardovou střechu, jejíž krov se z větší části zachoval dodnes. V interiéru byly doplněny některé klenby, nově zřízeny či upraveny dymníkové (černé) kuchyně, ploché stropy byly ozdobeny fabionem. Objekt byl pochopitelně vybaven i novou truhlářskou a zámečnickou prací. Hlavní místnosti v předním domě získaly poměrně náročnou nástěnnou malířskou výzdobu asi až s určitým časovým odstupem.

Památková obnova a současnost

Dům U Zlatého slunce v Plzni dosáhl na sklonku 18. století svého stavebně-architektonického rozkvetu, jemuž pozdější období pouze ubírala na kráse, jak jednořivé prvky a konstrukce dožívaly a jak se měnily požadavky na využití či požární bezpečnost. Obecný úpadek

Dům U Zlatého slunce. Dvůr s pavlačemi.

příznivé podmínky k rozvoji). Několik let, po která byl dům zcela opuštěn, stačilo k tomu, aby zloději a vandalové zde zanechali ze staré truhlářské a zámečnické výbavy pouhé zbytky.

Zubožené památky se jako nový vlastník ujal na konci roku 1998 plzeňský památkový ústav, který rychle přikročil k záchraně a celkové stavební a restaurátorské obnově domu. Po jejím ukončení v roce 2000 si zde zřídil vlastní sídlo.

Dům U Zlatého slunce slouží Národnímu památkovému ústavu, územnímu odbornému pracovišti v Plzni, a tím i veřejnosti dodnes. V mázhauzu se pořádají pravidelné výstavy. Sklep slouží pro pořádání odborných přednášek a konferencí. Dům patří mezi nejlépe udržované staré domy v historickém jádru města Plzně, jež je celé chráněno jako památková rezervace.

The Golden Sun house in Pilsen

The *Golden Sun* house (No. 171) is situated in the historic downtown of Pilsen nearby the Republic Square. Its principal front faces the Prešovská Street. Developed on a wide ground-plot after the foundation of the town in the late 13th century, the house consisted of two core portions and a central entrance hall between them. The most ancient preserved parts of the house can be probably dated to the second half of the 14th century. In the past, the house underwent several adaptations that did not change the principle of its disposition. The current condition of the *Golden Sun* house results from the fundamental remodelling in 1777 that may have been designed by the Pilsen-based builder Antonín Barth (1735/6-1813). Hypothetically, his creative activities may be linked with the large niche topped by a conch in the middle of the principal front and adorned with a decorative relief in the shape of a sun that gave the house its name. The other crucial features of the remodelling included Rococo schemes applied on the outer facades, wooden galleries on the courtyard fronts, mansard roof, or chimney-hood kitchens. Perhaps additionally, sometime after 1777, the main rooms in the front house were embellished with quite demanding paintings. In 1998, it was acquired by the Pilsen-based Heritage Institute that subsequently commissioned its general rehabilitation. In 2000, the Institute started using the house as its official residence.

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ
V PLZNI

DŮM U ZLATÉHO SLUNCE V PLZNI Kulturní památka

V roce 2013 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Prešovská 7, 306 37 Plzeň. 1. vydání. Edice Památky západních Čech. Populárně naučná řada. Sv. 2. Text, zaměření a kresby: Jan Anderle
Novodobé fotografie: Radovan Kodera
Redakce a překlad: Karel Matásek
© Národní památkový ústav, 2013 (dotisk 2015)
ISBN 978-80-85035-39-1
Grafická úprava a tisk:
TISKÁRNA BÍLÝ SLON s. r. o., Škroupova 11, 301 00 Plzeň
Nepřeďejné

DŮM U ZLATÉHO SLUNCE V PLZNI

Kulturní památka

DŮM U ZLATÉHO SLUNCE V PLZNI

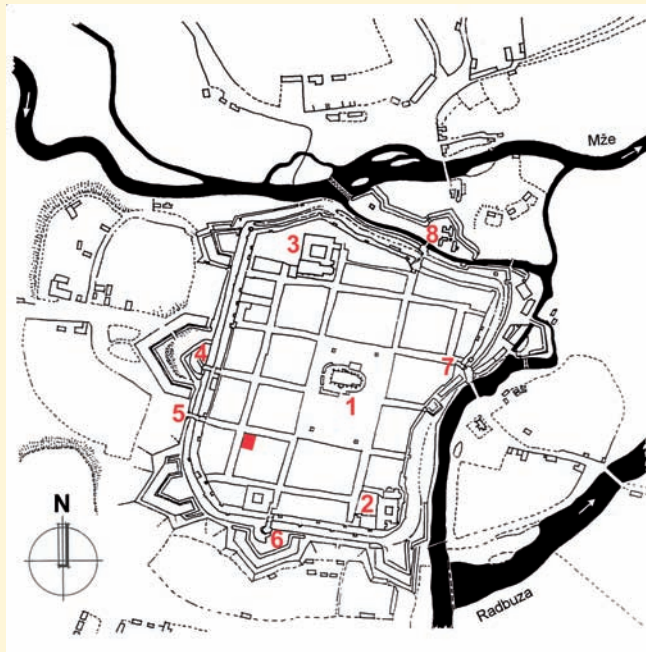
Plzeňský dům čp. 171 v Prešovské, kdysi Říšské ulici č. 7 patří k památkám, na nichž lze představit vývoj zástavby v historickém jádru města až do doby těsně předcházející vlivům, které měl na domovní fond rozvoj průmyslu v 19. století. Okolnost, že se v našem domě nadlouho z hlediska stavebních změn pomyslně zastavil čas v závěru preindustriální epochy, je bezpochyby dána vysokou kvalitou jeho rozsáhlé přestavby v roce 1777, od níž se odvíjela i poslední oprava a obnova domu jako sídla plzeňského památkového ústavu, dokončená v roce 2000.

Ze starších stavebních dějin

Dům zaujímá v rámci bloku, který navazuje na jihozápadní kout hlavního náměstí, nároží vymezené ze západní strany ulicí Sedláčkovou, pojmenovanou kdysi v příslušném úseku jako ulice Koňská (Rossmarkt Gasse). Tato komunikace vede z jihozápadního okraje městského jádra severním směrem k místu, kde se nalézal klášter dominikánů (budovy kláštera včetně kostela zanikly do roku 1902). Ze severní strany tvoří nároží domu *U Zlatého slunce* živá dopravní tepna, vycházející z jihozápadního koutu náměstí směrem na západ; v minulosti se jednalo o nejdůležitější místní komunikaci a součást středověké dálkové cesty Norimberské a Řezenské. Zvýšený dopravní ruch do této ulice ovšem přineslo až otevření nové, raně barokní, takzvané Říšské brány v rámci reorganizace opevnění města v období let 1646-1649, kdy přestaly plnit svou funkci dvě středověké brány – k západu vedoucí Škvvrňská (podle sousední vsi Škvřňany, dnes Skvrňany) na konci Riegrovy (Staré poštovní) ulice a jižní Litická brána na konci ulice Smetanovy.

Dnešní jméno Prešovská dostala Říšská ulice až po 2. světové válce.

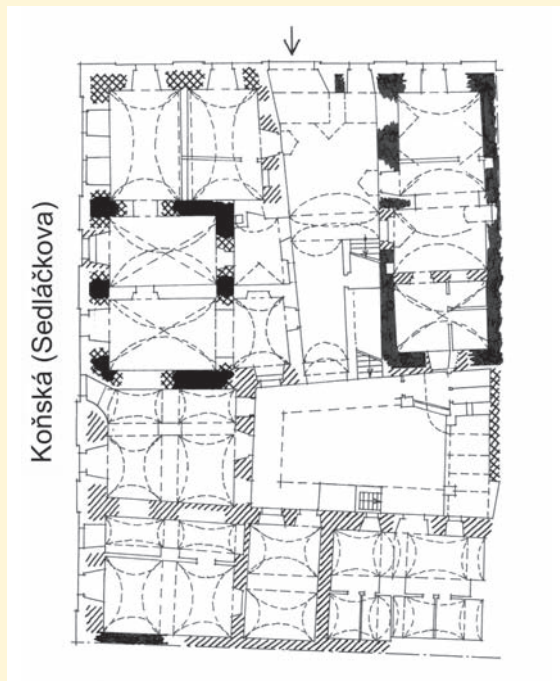
Určité zvláštní postavení v rámci města snad měl blok s naším domem už ve středověku. Naznačuje to způsob jeho parcelace. Ačkoli v Plzni a podobně také v dalších městech v širším Plzeňsku je výskyt domů na širokých parcelách obvyklý, zde se – připomeňme,

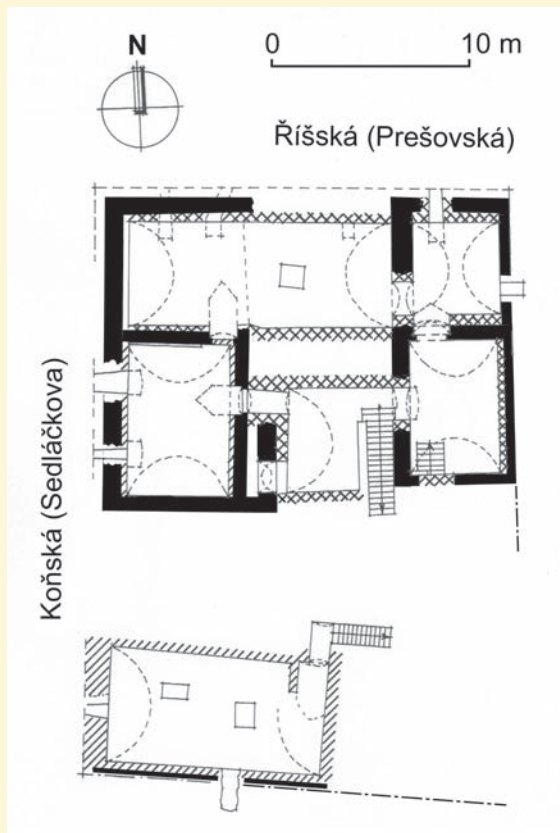
Plzeň podle mapy z 18. století. Červeně je zvýrazněna parcela s domem čp. 171. Další významné budovy: 1 – kostel sv. Bartoloměje, 2 – klášter františkánů, 3 – klášter dominikánů, 4 – bývalá Škvřňská brána, 5 – Říšská brána, 6 – bývalá Litická brána, 7 – Pražská brána, 8 – Saská brána.

Titulní strana:

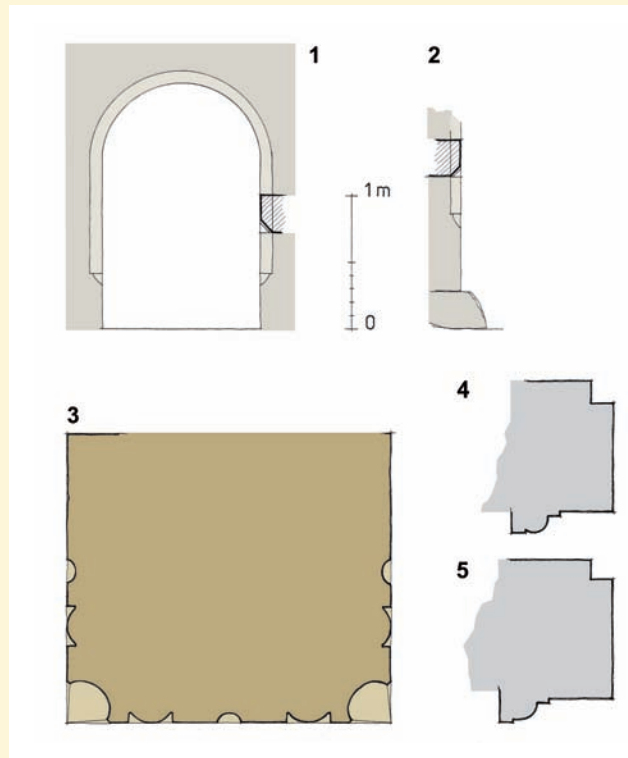
Dům U Zlatého slunce. Střední, architektonicky nejnáročnější část hlavního průčelí do Prešovské ulice, opatřená vysokou nikou a konchou s reliéfem zlatého slunce. (Snímek z roku 1907 ze sbírek Západočeského muzea v Plzni)

Dům U Zlatého slunce. Plán přízemí. Černě jsou vyznačeny konstrukce z gotické doby (bez rozlišení stavebních etap), oboustranně šrafované jsou konstrukce z období renesance, jednoduchou šrafovurou ze 17. století; konstrukce z barokní a mladší doby a konstrukce blíže neurčené nejsou graficky pojednány.

Dům U Zlatého slunce. Plán suterénu. Černě jsou vyznačeny konstrukce z gotické doby (bez rozlišení stavebních etap), oboustranně šrafované jsou konstrukce z období renesance, jednoduchou šrafovurou ze 17. století; konstrukce z barokní a mladší doby a konstrukce blíže neurčené nejsou graficky pojednány.

Dům U Zlatého slunce. Vybrané historické stavební detaily: 1, 2 – gotické portály v suterénu; 3 – profil stropního trámu asi ze 17. století; 4, 5 – profily okenních ostění z pozdní renesance nebo z konce 17. století.

že v prodloužení jižní fronty hlavního náměstí –, blok dělí pouze na čtyři parcely mimořádné šířky (téměř 21 m). Podle všeho, co dosud víme, se nejedná o výsledek spojování více užších („gotických“) parcel, ale o specifický typ domovní dispozice – takzvaného domu na široké parcele se střední vstupní síní –, a to asi už v počátcích města. Rozloha takové parcely dávala prostor stavebnímu zhodnocení, jež se stávalo zajímavým pro majetkové transakce bohatých složek městské společnosti. Zde konkrétně náznak takových poměrů přináší hned nejstarší známá zpráva z roku 1412 o koupi domu Václavem z Chotíkova, šlechtickým držitelem tvrze v Chotíkově nedaleko Plzně, který nemovitost získal pravděpodobně pro spekulativní účely, neboť ji hned v následujícím roce prodal.

Domy uvedeného typu často dospěly již v období gotiky do podoby patrové budovy završené v uličním průčelí například trojicí štítů, uzavírajících tři vedle sebe řazené sedlové střechy, jež odpovídaly trojici traktů vnitřní dispozice. Pokud dům stál v nároží, vyvíjelo se hlavní jádro domu právě v nárožní poloze. V něm či v jeho části zpravidla nejdříve proběhla proměna od dřevohliněných konstrukcí z takzvaného lokačního období těsně po založení města ke zděné stavbě. Protějšší krajní trakt byl tvořen druhým domovním jádrem, které vůči tomu nárožnímu vystupuje z hlediska výstavnosti a funkce obvykle v podřadném vztahu. Značná šířka středního traktu pak dávala v přízemí prostor rozlehlé síni, která neměla jen úlohu komunikace, ale často se stávala také ústředním prostorem provozování hostinské živnosti. Nakolik se podoba našeho domu shoduje ve své lokační fázi s naznačeným obecným modelem, nelze pro nedostatek informací doložit. Že se tato nejspíše dřevohliněná a hrázděná budova nemusela svým půdorysným rozvrhem shodovat se zděnou zástavbou, která ji spíše postupně než najednou nahrazovala v době do poloviny 14. století, ukazují například výsledky archeologického výzkumu nedávno provedeného v domě čp. 289 na rohu hlavního náměstí a Dominikánské ulice v Plzni.

Z gotické zděné etapy, která bezpečně již odpovídala typu dispozice na široké parcele se střední vstupní síní, se celistvěji zachovalo či bylo zjištěno v suterénu a v přízemí východní domovní jádro, patrně dvoudílné, v přízemí vybavené trezorovými

Dům U Zlatého slunce. Pohled od severozápadu. (Snímek z roku 1996 před památkovou obnovou, archiv Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni, foto R. Kodera)

schránkami v obvodových zdech. Jimi se zdejší gotická stavební vrstva řadí po bok jiné významné plzeňské stavby, původem gotického domu ve Zbrojnické ulici č. 6, který se posléze stal majetkem tepelského kláštera premonstrátů. Jako součást stejné gotické fáze byla rozlišena také část suterénních konstrukcí hlavního domovního jádra v nárožní poloze. K hlavnímu jádru se ze strany síně v suterénu váže zeď odlehčená arkádou provedenou z tesaného kamene.

Datování gotické stavby není dořešeno. S jejím vznikem souvisí osazení půlkruhově završených portálků v obou jádrech. V plzeňském prostředí postrádáme chronologii podobných jednoduchých kamenických prvků, která by byla založena na exaktních poznatcích. Nejbliž Plzni, pokud je známo, se bezpečně datovaná ostění s obdobnou profilací vyskytují na hradě Bečově nad Teplou, kde časově spadají do 60. let 14. století. V konzervativní Plzni přetrvávaly gotické formy hluboko do 1. poloviny 16. století, takže překvapení nejsou vyloučena. Zdá se však, že uvedené portálky v domě *U Zlatého slunce* a s nimi související zděná výstavba mohou náležet již předhusitskému období.

Rozsáhlé úseky líce zdiv, jejichž vznik spojujeme s gotickou dobou, jsou v domě provedeny náročnou kvádřovou technikou. S gotickou etapou, pokud zde nedochází k záměně až s obnovou domu po požáru v roce 1507, souvisí také kvádřové zdivo zjištěné během poslední opravy v přízemí domu, v severním čele síně, kde spoluplytávalo niku náležející kdysi nejspíš k domovnímu vstupu.

Požár, který v červnu 1507 drtivě postihl část Plzně, podnítil ve městě rozsáhlou stavební obnovu. O jejích podrobnostech ale víme jen velmi málo. Dřívější stavební rozvrh našeho domu mohl být v jižní (nádvorní) části pozměněn, jak ukazuje založení

Dům U Zlatého slunce. Dnešní stav při pohledu od severozápadu.